

ISO:n informaatio- ja dokumentaatioalan standardikehitystä – Kansalliskirjastojen mittaristo kehitteillä

Markku Laitinen

Jo Goethen väitetään sanoneen ”Mittaa kaikki, mikä on mitattavissa; ja tee mitattavaksi se, mitä ei voi mitata”. ISO (International Organization for Standardization) on tämän haasteen vastaan kansainvälisen standardoinnin osalta, jonka ehkä tunnetuimpana toimijana se on ollut jo 60 vuoden ajan. Kirjasto- ja informaatioalalla nojataan moniin ISO:n standardeihin, mutta osallistutaan myös niiden kehitystyöhön. Kirjoituksessani käsittelen Tukholmassa pidetyn ISO:n teknisen komitean (TC) 46 Information and documentation ja sen alakomiteoitten (SC) yleiskokoukset ja työryhmien (WG) kokoontumisia, joihin osallistuin viime keväänä.

Laaja ja hierarkkinen ISO

Vuonna 1947 perustettu ISO (International Organization for Standardization) on valtava kansainvälinen standardisointiorganisaatio, mutta ei ainoa: muita ovat esim. IEC (International Electrotechnical Commission) ja ITU (International Telecommunication Union) ja ISO toimii yhteistyössä myös niitten kanssa.

ISO:n korkeimmat päättävät elimet ovat yleiskokous ja neuvosto. ISO:ssa on 157 kansallista jäsentä. Standardityö tehdään yli 200 teknisessä komiteassa alakomiteoineen (n. 540) ja niitten työryhmissä (lähes 2300), joissa toimii yhteensä n. 50 000 asiantuntijaa. Jäsenorganisaatio voi olla ns. tarkkailija- eli O-jäsen (Observer), tai täysivaltainen P-jäsen (Participating member), joka osallistuu aktiivisesti työskentelyyn ja jolla on ääni- ja puhevalta.

ISO:n TC 46:ssa on meneillään 24 työkohtetta ja se on tähän mennessä julkaissut yli 90 standardia. Toimivia työryhmiä on yli 30. Suomi on aktiivisesti mukana toiminnassa.

Yhteistyökumppaneita TC 46:lla on kaikkiaan parikymmentä aina IAEA:sta UNESCOon,

ja luonnollisesti IFLA on läheinen yhteistyökumppani.

ISO:n hierarkkisen organisaation rinnalla suorastaan anarkistiselta vaikuttaa IETF eli Internet Engineering Task Force, Internet-protokollien standardoinnista vastaava organisaatio, jonka toimintaa kokouksessa esiteltiin. Se on täysin avoin organisaatio, jonka jäsenistön muodostavat yksityiset, eivät organisaatiot tai maat. Enimmäkseen työmenetelminä ovat avoimet sähköpostilliset ja kaikki toimintaan liittyvä materiaali on vapaasti saatavana organisaation internet-sivuilta. Organisaatio järjestää vuosittain kolme yleiskokousta. IETF tuottaa ns. RFC-standardeja (Request for Comment).

Tilastoinnin ja laadun mittaaminen – Kansalliskirjastojen mittaristo kehitteillä

Omat työryhmäni kuuluvat alakomiteaan 8 (Quality – Statistics and performance evaluation), jossa kuulun tällä hetkellä kolmeen standardia ylläpitävään ja kehittävään työryhmään:

Kuva: Markku Laitinen

Kokousisäntä, Ruotsin standardointilaitos (SIS) sijaitsee lähellä Slussenia osoitteessa Sankt Paulsgatan 6

- WG 2: ISO 2789 (International library statistics)
- WG 4: ISO 11620 (Library performance indicators)
- WG 7: ISO TR 28118 (Quality measures for national libraries)

Yleisen kirjastotilastostandardin ISO 2789 (WG 2) uusin laitos valmistui 2006, mutta alan nopea kehitys pakottanee standardin uudistamiseen jo lähivuosina. Erityisesti digitaalisten palvelujen ja ohjeistuksen kehittyminen (digitointitoiminta, digitointiformaatit ym.) tuo uudistuspaineita. Lisäksi standardin käyttökokemukset ainakin Suomesta osoittavat, että kehittämistarpeita on myös muilta osin. Samalla on otettava myös huomioon ISO 2789:n harmonisointi muiden standardien kanssa, joten tehtävää tulee olemaan.

ISO 11620:n (WG 4) uusin laitos on valmistunut jo 2007, mutta sen ilmestyminen on lykkäännyt ISO:n henkilöstötilanteen vuoksi. Tilanne

lienee kuitenkin jo korjaantunut ja ISO 11620 ilmestyyneen kuluvaan vuoteen syksyyn mennessä.

WG 7 on saamassa valmiiksi kansalliskirjastojen tarpeisiin soveltuvan mittariston, josta koostetaan standardia joustavampi tekninen raportti (TR). Asiakirja tulee saamaan nimekseen ISO TR 28118 - Performance indicators for national libraries.

Mittaristo oli loppulausunnoilla tänä keväänä sen tekemiseen osallistuvissa maissa (10 maata) ja se viimeisteltiin Tukholman kokouspäivien aikana. Mittaristo sisältää 30 indikaattoria, joilla mitataan melko laajasti kansalliskirjastojen eri toimintoja.

Kaksi kolmannelle mittaristosta on kokoelmiin (muodostaminen, saavutettavuus ja säilytys) liittyviä indikaattoreita. Palveluja ja toiminnan tehokkuutta mitataan muutamalla indikaattorilla ja joukossa on myös joitakin kansalliskirjastojen roolia yhteiskunnassa kuvaavia indikaattoreita.

Työryhmä siis pääsi tavoitteeseensa ja ISO TR 28118 ilmestyminen on aikataulutettu kuluvaan vuoden loppupuolelle.

Vaikuttavuuden arvioinnissa haasteita edelleen

SC 8 yleiskokous kokosi yhteen työryhmien aikaansaannokset ja katsauksen eri maissa tapahtuvaan työskentelyyn. Mittariprojekteja on ollut ja on useissa maissa. Esim. Norjassa on yleisillä ja akateemisilla kirjastoilla kaksikin projektia. Liettuassa ja Etelä-Afrikassa on käyty keskustelua kirjastojen vaikuttavuuden osoittamisesta.

Meillä Suomessa toimii kirjastotoiminnan vaikuttavuuden arviointiryhmä, jossa on edustus kaikilta neljältä kirjastosektorilta (yliopistot, ammattikorkeakoulut, yleiset ja erikoiskirjastot). Kirjastotoiminnan vaikuttavuuden arviointiryhmä on ottanut tavoitteekseen kehittää kirjastojen käyttöön johtamisen ja tiedottamisen työkaluksi soveltuva yhteinen raportti liittyen kirjastojen raportointi- ja mittaustarpeisiin.

Lopputulemana käydyssä keskustelussa oli, että seuraavan parin vuoden aikana seurataan mi-

ten nyt kehitetyt indikaattorit toimivat, hyödynnetään eri maista saatavia tietoja niiden mittari- projekteista ja pyritään löytämään myös vaikut- tavuusindikaattoreita.

Samalla toki jouduttiin toteamaan, että vaikut- tavuutta on vaikea ”standardisoida”. Korrelaatioi-

ta tosin voidaan laskea, mutta siitä on vielä mat- kaa varsinaisiin vaikuttavuusindikaattoreihin.

SC 8 päämääräksi tarkennettiin ”Tietopalvelu- organisaatioiden ja sisällöntarjoajien (esim. kir- jastojen, arkistojen, museoiden ja kustantajien) johtamisessa tarvittavan määrällisen ja laadullisen tiedon standardisointi”.

TC 46 yleiskokous

ISO TC 46:n alaisena toimii neljä alakomiteaa työryhmineen sekä useita suoraan komitean alaisena toimivia työryhmiä. Alakomiteat ovat

- SC 4 (Technical interoperability) (8 työryhmää)
- SC 8 (Quality - Statistics and performance evaluation) (6 työryhmää)
- SC 9 (Identification and description) (10 työryhmää)
- SC 11 (Archives/records management) (10 työryhmää)

Kokousviikon viimeinen päivä oli varattu ko- ko TC 46:n yleiskokoukselle. Normaalien koko- usrutiinien (avaaminen, läsnäolijoiden esittäyty- minen jne.) jälkeen päivän aikana jaettiin run- saasti tietoa aina TC 46 toiminnasta ja standar- dien työvaiheista ja aikataulutuksesta yhteistyö- organisaatioitten katsauksiin, alakomiteoitten ra- portteihin ja suunnitelmiin, jotka esiteltiin yleis- kokoukselle.

Ei liene yllätys, että standardien määrän kas- vu on aiheuttanut paineita ja työtaakkaa teks- tien seurantaan. Standardit on myös pidettävä ajan tasalla. Muutostarpeita aiheuttavat teknolo- gian, työmenetelmien ja materiaalien kehittymi- nen sekä laatu- ja turvallisuusmääräysten muut- tuminen.

Esim. väitöskirjojen ulkoasua ohjeistava stan- dardi ISO 7144 (Documentation -- Presentati- on of theses and similar documents) on jo vuo- delta 1986. Se vaatii kipeästi uudistamista, sillä väitöskirjat ilmestyvät yhä useammin sähköises- sä muodossa ja niiden ohjeistuksessa tulee ottaa huomioon formaatti, linkitys, metadatan harmo-

nisointi ja multimedia. Painettujenkin väitöskir- jojen ohjeistus kaipaava uudistamista jo siksi- kin, että se kieltää värien käytön!

Yleiskokouksen päätteeksi äänestettiin julkilau- sumista. Yleiskokous vahvisti SC 8 yleiskokouk- sen päätöksen alakomitean päämäärien tarkista- misesta. Kiina, vaikka ei olekaan alakomiteassa edustettuna, ilmaisi eriävän mielipiteensä ja pi- dättyi äänestämästä.

Yleiskokous päätti myös lakkauttaa suoraan alaisuuteensa kuuluneen työryhmän ”Concer- sion of written languages” sen toimimattomuus- den vuoksi.

Yleiskokous vahvisti myös aloitteen perustaa uusi projekti em. ISO 7144 -standardin uudis- tamiseksi.

Kokousviikko oli erinomaisen antoisa, hyödyt- linen ja tuloksekas: Onhan meillä nyt kohta valm- istuva uusi mittaristo, johon Suomella oli STKS:n myöntämän apurahan turvin mahdollisuus vai- kuttaa sen loppumetreille asti, mistä esitän seu- ralle lämpimän kiitoksen. 📖

Lisätietoja:

ISO:n kongressi, Tukholma, 19.–23.5.2008 sekä ISO:n teknisen komitean (TC) 46 Information and documentation ja sen alakomiteitten (SC) yleiskokoukset ja työryhmien (WG) kokoontumiset. Osallistuin työryhmätyöskentelyyn ja kokouksiin ajalla 20.–23.5.2008.

Tietoa kirjoittajasta:

*Markku Laitinen, suunnittelija, Kansalliset kirjastoverkkopalvelut, Kansalliskirjasto
email: markku.laitinen@helsinki.fi*